

Володимир Борщевич

•

АРХІЄПИСКОП ЧЕРНІГІВСЬКИЙ АВТОНОМНОЇ ЦЕРКВИ СИМОН (ІВАНОВСЬКИЙ) В ЖИТТІ І ПРАЦІ

Стаття присвячена головним віхам життєвого шляху і духовної кар'єри архієпископа Симона (Івановського), котрий у роки війни очолював Чернігівську єпархію Автономної церкви. У наукове використання вводяться раніше невідомі та маловідомі документи і матеріали.

Розвиток релігійного життя в Україні у період нацистської окупації мав низку особливостей, серед яких активна роль у відновленні адміністративної структури Православної церкви єпископів колишньої Волинсько-Крем'янецької єпархії автокефальної Варшавської митрополії. Представником консервативної проросійської групи архієреїв Автономної церкви в роки війни був архієпископ Чернігівський і Ніжинський Симон (Івановський), до того Острозький вікарій на Волині. Крім організації православ'я на Чернігівщині, його називають одним із головних опонентів об'єднання Автономної і Автокефальної церков восени 1942 р.

Постать Симона (Івановського) не оминули у своїх дослідженнях Іван Власовський¹, Фрідріх Геер², Семен Савчук та Юрій Мулик-Луцик³, Юрій Волошин⁴, Владислав Ципін⁵, Тимофій Міненко⁶, Михайло Шкаровський⁷ та інші. Усі поіменовані дослідники у міру потреби подали відомості про окремі сторінки церковно-адміністративної діяльності архієпископа або коротку біографічну довідку. Натомість повна біографія Симона (Івановського) відсутня дотепер. Отже, використовуючи архівні та опубліковані джерела і матеріали, спробуємо відтворити головні віхи життєвого та архіпастирського шляху духовної особи, його ідейну орієнтацію, вплив політичних і внутрішньоцерковних чинників на діяльність Івановського, причини неприйняття ним автокефалії Української православної церкви.

Майбутній єпископ народився 1 лютого (за старим стилем) 1888 р. у сім'ї священника Василя Івановського, настоятеля с. Каменка Тульської губернії. Навчався в училищі, Тульській духовній семінарії та Московській духовній академії⁸. На останньому курсі вищої школи Івановський приймає чернецтво з ім'ям Симон. Академічні студії закінчив у 1912 р. здобуттям кандидатського ступеня. Для таких осіб відкривалась широка перспектива і можливість кар'єрного росту. Вища освіта, російське походження та лояльність до існуючого режиму поставили Симона в число перших кандидатів на церковно-адміністративні посади.

Отже, служіння у церкві ієромонах Симон розпочав завідувачем монастирської школи в Соловецькій обителі. Після року праці на Півночі Росії його переводять помічником наглядача Крем'янецького духовного училища Волинської єпархії. Подібні переміщення керівництво Російської церкви практикувало з метою інтенсивної росіянізації «окраїн». Невдовзі розпочалась Перша світова війна, і Крем'янецьке училище евакуюють у Суми. Там Симон

© Борщевич Володимир Трохимович - кандидат історичних наук, докторант Волинського національного університету ім. Лесі Українки (м.Луцьк).

(Івановський) продовжував виконувати функції помічника наглядача.

Світова війна, падіння дому Романових, державна емансипація народів, котрі входили до складу Російської та Австро-Угорської монархій, перекроїли політичну карту Європи. У 1920 р. архімандрит Симон залишає ту частину України, що перебувала під контролем більшовиків. Шлях російського ченця проліг у Югославію. Опісля він повертається на Волинь, яка відійшла згідно з мировими угодами до Польщі. Керівництво Варшавської православної митрополії призначило архімандрита ректором Волинської духовної семінарії у Крем'янці та поклало на нього обов'язки настоятеля Крем'янецького Богоявленського монастиря, а дещо пізніше також члена Волинської духовної консисторії.

Симон (Івановський) був з числа тих духовних осіб Російської церкви, котрі погодилися на відокремлення Варшавської митрополії від Московського патріархату. Вразливим місцем архімандрита виявилось і те, що його у будь-який момент могли вислати з країни. Отже, коли Симону запропонували підтримати проголошення автокефалії Православної церкви в Польщі і стати одним із її єпископів, він довго не розмірковував. Шостого квітня 1924 р. Симон (Івановський) прийняв архієрейську висвяту з призначенням на Крем'янецьку вікарну кафедру. Посада ректора ВДС залишалася за ним і надалі. Фактично він виконував роль безпосереднього помічника Діонісія (Валединського) у Волинській єпархії, оскільки митрополит поєднував функції глави церкви із керівництвом Варшавсько-Холмською та Волинсько-Крем'янецькою єпархіями. Остання мала найбільшу кількість парафій і монастирів, тому Діонісію (Валединському) для збереження становища необхідно було контролювати її. Симон (Івановський) добре підходив для цієї справи.

Як керівник духовного навчального закладу єпископ Симон підтримував проросійські сили, однак вирішального впливу на характер розвитку семінарії не мав. Українська лінія набула виразних рис у ВДС, коли її очолив протоієрей Петро Табінський.

У 1927 р. православні волиняни провели у Луцьку Український церковний з'їзд. На протигагу йому промосковські сили на чолі з Симоном (Івановським) скликали у Почаєві Волинське єпархіальне зібрання повітових протоієрів, діячів Російського народного об'єднання та перевірених церковних старост. Одним із рішень зібрання було просити митрополита Діонісія змінити керівництво у семінарії, запровадити викладання богословських предметів російською. Також присутні постановили, що богослужбовою мовою в єпархії може бути лише церковно-слов'янська, припинили деросіянізацію церковного життя краю і звернулись до польської влади з клопотанням заборонити Український церковний комітет⁹.

У 1931 р. Симон знову очолив духовну семінарію, тоді ж інспектором призначено Сергія Міляшкевича. Владика не читав семінаристам жодного предмета та й з'являвся в стінах закладу вряди-годи. Опозиційно ставився Симон (Івановський) до діяльності Товариства імені митрополита Петра Могили¹⁰, яке мало на меті відродження давніх українських церковних звичаїв¹¹. Антиукраїнська позиція Симона виражалась і в інших його діях. На перший день св. Різдва 1934 р. після служби у Крем'янецькому Богоявленському монастирі, коли хор заспівав українські колядки, Івановський демонстративно вийшов із собору¹².

Після призначення св. Синодом правлячим волинським архієреєм владика Олексія (Громадського) Симона іменовано острозьким вікарієм. Його резиденцією названо Дерманський монастир. Показово, що під час приїзду Громадського луцький вікарій вітав архіпастиря українською мовою, а острозький - російською. Національно свідомі парафіяни віддячували російському єпископу тією ж монетою. У вересні 1936 р. Симон відвідував парафії Дубенського повіту. Перед його прибуттям у Теслугів невідомі повісили на церковній огорожі гасло: «Можливо, останній раз вітаємо тебе, недобитку московський». Щоб уникнути інциденту, польська поліція в останній момент зняла напис. Як повідомляв

воеводському уряду в Луцьку від імені дубенського старости референт К. Янковський, парафії Острожець і Теслугів були «націоналістично-українськими», а владики Симон під час візитації служив церковно-слов'янською і проповідував російською¹³. Незважаючи на промосковську позицію єпископу Симону довелося взяти участь у роботі Волинського єпархіального зібрання духовенства і мирян у 1935 і 1936 рр., коли остаточно ліквідовано російський курс у єпархіальному урядуванні, богослужінні. В Івановського не знайшлося сміливості офіційно виступити проти таких рішень.

Останні два роки перед падінням міжвоєнної Польщі єпископ Симон замішав вікарія Варшавсько-Холмської єпархії, візитував парафії на Холмщині, Підляшші та Лемківщині. Якихось яскравих сторінок церковного життя, пов'язаних із Симоном (Івановським), не виявилось. Юрій Мулик-Луцик писав, що єпископу була притаманна безпосередність і простота¹⁴.

Весною 1939 р. волинський воеводський уряд пропонував міністерству віросповідань та освіти проект бюджету на утримання православного архієпископа, двох вікаріїв, членів консисторії та архієрейського хору. Зокрема, передбачалося, що кожен із вікаріїв отримуватиме щомісячно по 500 злотих дотації. Раніше, зауважували чиновники воеводства, єпископ Полікарп допомоги не брав, а діставав її лише єпископ Симон у розмірі 360 злотих¹⁵.

Осінь 1939 р. радикально змінила долю Православної церкви Західної Волині. Реальністю став атеїстичний радянський режим. Єпископ Симон і надалі залишався острозьким вікарієм. У листопаді 1939 р. з ініціативи архієпископа Олександра (Іноземцева) проведено засідання двох членів св. Синоду колишньої Автокефальної церкви в Польщі і вирішено зберегти молитовне спілкування з митрополитом Діонісієм, який опинився в межах Генеральної губернії. Третім членом св. Синоду кооптовано Симона (Івановського). У цей час єпископат колишньої ПАПЦ достеменно не знав, яким чином розгорнуться події далі і якою буде радянська релігійна політика на новоприєднаних територіях.

Напередодні окупації сталінським режимом Західної Білорусі керуючий Гродненсько-Новогрудською єпархією Сава (Советов) залишив кафедру і виїхав на Захід. Натомість єпархіальне духовенство на чолі з протоієреєм Юрієм Боришкевичем вирішило запросити до себе єпископа Симона. Однак через певні міркування останній відмовився, а св. Синод Західної України і Західної Білорусі постановив, щоб єпархію обійняв Пантелеймон (Рожновський), який визнавав над собою владу митрополита Сергія (Страгородського). У грудні 1939 р. св. Синод іще раз розглянув питання заміщення вакантних кафедр. Вирішено, що єпископ Симон має очолити ту частину парафій колишньої Віленської єпархії, котра опинилась у межах Білоруської РСР, й іменуватиметься Віленським і Білоруським.

Натомість події кінця 1939 - початку 1940 рр. змінили перебіг церковного життя на окупованих радянським режимом територіях. Московська патріархія, отримавши згоду більшовицької влади, активізувала вирішення церковно-юрисдикційного питання на західних землях. Владика Симон одним із перших з числа єпископів ПАПЦ зрікся автокефалії. Зробив він це без відома єпархіального архієрея. Після незаконного включення Волині до складу РПЦ Симона (Івановського) піднесено до сану архієпископа й доручено керувати напівсамостійною Острозькою єпархією. Репресії, котрі масово практикував сталінський режим проти небезпечного і потенційно небезпечного елемента серед православних священиків, єпископа не торкнулись. Вочевидь, він на даному етапі влаштував владу і доцільно було зберегти його на посаді. Якщо підсумувати період радянської окупації, то він для Симона (Івановського) виявився сприятливим для кар'єрного росту.

І знову вибух війни намітив новий виток життєвого шляху архієпископа Симона. Підтримка і використання православ'я нацистським режимом зумовили організаційне оформлення Автономної, а згодом й Автокефальної церков в Україні.

У серпні 1941 р. у Почаївській лаврі проведено обласний собор єпископів у складі Олексія (Громадського), Симона (Івановського), Пантелеймона (Рудика) та Веніаміна (Новицького). Діянням Ч. 3 собор постановив подякувати Адольфу Гітлеру за визволення від більшовицького ярма привітальною телеграмою. «Єпископи звільненої Вашими непереможними жовнірами від найтяжчої в світі безбожної і богоборної влади Православної Церкви на Україні, - ішлося у телеграмі, - ...горяче вітають свого Великого Визволителя, і від себе, і від вірних засилають теплі слова широкій подяки і сердечні почуття відданості. Уклінно благаємо Творця Бога о проdlінні на довгі роки життя Вашого, для слави Великого Німецького Народу і на користь нашого Українського Народу, і на користь усіх народів, що давно чекають на свою кращу долю з рук вибранного Божого - Фюрера Адольфа Гітлера»¹⁶.

Наступним діянням собор вирішив зберегти підпорядкування Московській патріархії, повернути Православній церкві в Україні статус автономної, надати Олексієві (Громадському) права обласного митрополита і скасував екзархат Миколи (Ярушевича)¹⁷. Швидке просування німецьких військ на схід поставило перед Автономною церквою питання архіпастирської опіки церковних областей у колишній підрадянській Україні. Після звістки про окупацію Чернігова собор єпископів на засіданні 25 серпня 1941 р. діянням Ч. 28 постановив «призначити преосвященного Симона, архієпископа Остріжського, на вільну Чернігівську катедру, з титулом архієпископа Чернігівського і Ніжинського»¹⁸. Після від'їзду Симона до місця служби Острозька єпархія мала перейти під керівництво архієпископа Олексія (Громадського). Невідомо чому, однак Івановський не поспішав їхати у Чернігів. У листі архієпископу Олександру (Іноземцеву) у Пінськ у квітні 1942 р. митрополит Олексій (Громадський) нарікав, що архієпископ Симон (Івановський) обіцяв до Пасхи від'їхати у призначену єпархію, «але віз і нині там. а здався завжди таким рухливим, а тут на тобі.»¹⁹. Припускаємо, відсутність інформації про обставини служби та матеріальне забезпечення у новому місці стримували Симона з переїздом. Аргументом міг бути і внутрішньо церковний чинник. Архієрей розумів, що відбуття у Чернігівську єпархію виявлялось почесним засланням для нього й усуненням від вирішення важливих для усієї церкви справ.

Ще перебуваючи у Дерманському монастирі, Симон (Івановський) у проповіді у неділю 14 грудня 1941 р. твердив, що українці не з релігійних причин хочуть українізації і, взагалі, не вірять у Бога²⁰.

До заслуг Симона (Івановського) на Чернігівській кафедрі належала організація єпархіального управління, котре здійснювало вирішення поточних справ церковної сфери. Також значну підготовчу роботу у Чернігівській єпархії провів ще восени 1941 р. схиархімандрит Лаврентій. Йому належала ініціатива влаштування двох жіночих монастирів - Троїцького із 70 сестрами та Домницького, де нараховували 35 насельниць²¹.

На відміну від інших українських територій у Чернігівській єпархії протистояння між Автономною й Автокефальною церквами мало менші масштаби. Ю. Волошин стверджував, що автономісти володіли там явною перевагою²². Висвячений для краю у середині травня 1942 р. у Києві автокефальний єпископ Фотій (Тимошук) до Чернігова так і не добрався і змушений обрати місцем осідку Ніжин. Невдовзі митрополит Полікарп (Сікорський) переводить його у Вінницю. Натомість Симон (Івановський) не лише закріпився у Чернігові, але й отримав у помічники вікарія - єпископа Ніжинського Панкратія (Гладкова)²³. Останній був кандидатом богослов'я, архімандритом Московської єпархії в юрисдикції митрополита Сергія (Страгородського), а прибув у Почаївську лавру весною 1941 р.²⁴

Уже як чернігівський єпархіальний архієрей Симон (Івановський) разом із митрополитом Олексієм (Громадським) та архієпископом Антонієм (Марценком) підписали відозву, в якій засудили напади митрополита Сергія (Страгородського)

на автокефального владика Полікарпа (Сікорського). «Своїм виступом митрополит Сергій санкціонує сьогодні, - наголошувалось у відозві, - для Москви кількадесятилітній кривавий Кремлівський терор проти християнської релігії, проти Церкви і всіх віруючих»²⁵.

Восени 1942 р. чернігівський автономний архієрей спільно із Пантелеймоном (Рудиком) та Веніаміном (Новицьким) засудили підписаний митрополитом Олексієм (Громадським) Акт поєднання між Автономною та Автокефальною церквами. Ці три єпископи видали меморандум, яким позбавляли канонічної сили Акт 8 жовтня²⁶. Пізніше митрополит Олексій у листі владичі Олександрю (Іноземцеву) від 27 листопада 1942 р. зауважував, що Симон підписав меморандум у Києві під тиском²⁷.

Відносна стабілізація ситуації у Чернігівській єпархії Автономної церкви дозволила архієпископу Симону частіше навідуватись на Волинь. Наприкінці 1942 р. він кілька тижнів перебував у Сарнах і намагався, за словами митрополита Олексія, добратись у Пінськ для розмови з владикою Олександром (Іноземцевим)²⁸. Однак виїхати він не зміг і повернувся у Крем'янець до Громадського. Лише 29 грудня вдалось посадити Івановського на автомобіль і відправити через Київ у Чернігів.

За оцінками Ю. Волошина, в роки нацистської окупації на Чернігівщині постало 350 парафій, з яких більшість належала до юрисдикції Автономної церкви²⁹. Натомість Н. Шкаровський називає 410 громад у Чернігівській єпархії, підпорядкованих Симону (Івановському)³⁰. Там також діяло три монастирі.

Наступ радянських військ змусив автокефальний єпископат залишити Україну. Виїхала і частина архієреїв Автономної церкви, а ті, хто залишився, відразу чи пізніше були репресовані сталінським режимом. Симон (Івановський) у 1945 р. отримав від Московської патріархії призначення на Полтавську кафедру. Лише два роки праці він віддав Полтавській єпархії і був заарештований. Очевидно, під час слідства архієпископу пригадали його вітання Гітлеру, засудження дій Сергія (Страгородського) щодо покарання єпископа Полікарпа (Сікорського) та усю діяльність у Чернігові в роки німецької окупації. Протягом 1947-1955 рр. Івановський перебував у сталінських концентраційних таборах³¹.

Звільнення відбулося у середині 50-х рр. Сімнадцятого жовтня 1955 р. Московська патріархія призначила опального архієпископа керуючим Вінницько-Брацлавською єпархією. У розпал хрущовської антицерковної кампанії Симон (Івановський) наважився виступити проти запропонованої режимом реформи парафіяльного устрою, котра перетворювала настоятеля на найманого працівника. Заступник уповноваженого у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР В. Фуров особисто вимагав від московського патріарха звільнити Івановського за штат³². Як результат, 14 серпня 1961 р. архієпископ Симон став пенсіонером. Першого лютого 1966 р. владика помер.

Отже, життєвий та архіпастирський шлях Симона (Івановського) виявився насиченим багатьма переломними моментами, котрі безпосередньо вплинули на його духовну кар'єру. Росіянин за національністю, вихований у вірності московським месіанським ідеям, він опинився на Волині і змушений під тиском обставин погодитись на автокефалію Варшавської митрополії і став її єпископом. Протягом міжвоєнного періоду його кар'єра обмежувалась становищем вікарія. Він негативно ставився до українських національно-церковних прагнень і виразно демонстрував цю позицію.

Натомість період радянської влади 1939-1941 рр. дозволив підняти йому на становище напівсамостійного владика. Симон (Івановський) перший зрікся польської автокефалії і приєднався до сергіївської РПЦ. У роки нацистської окупації він склав кістяк Автономної церкви і згодом очолив одну з найбільших її єпархій. Архієпископ Симон належав до російського радикального крила українських автономістів і виступав проти церковного єднання. Завдяки старанням Івановського Чернігівська єпархія отримала відповідне організаційне оформлення.

Саме за діяльність в роки окупації сталінський режим ув'язнив єпископа на вісім років концентраційних таборів. За опозицію радянській церковній політиці Симона (Івановського) звільнено за штат. Можна стверджувати, що саме чернігівський період життя архієпископа був найбільш плідним у його духовній кар'єрі.

1. [Власовський Іван] Senex. Українська православна церква в часи Другої світової війни: 1939-1945 pp. - Мюнхен, 1946. - 71 с.
2. Heyer Friedrich. Die Orthodoxe kirche in der Ukraine von 1917 bis 1945. - Koln-Braunsfeld: Verlagsgesellschaft Rudolf Muller, 1953. - 259 s.
3. Савчук С., Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. - Вінніпег: «Екклесія», 1984. - Т. 1.: Київська церковна традиція українців Канади. - 516 с.
4. Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941-1944 pp.). - Полтава, 1997. - 127 с.
5. Цыпин В., прот. История Русской церкви: 1917-1997. - Москва: Издательство Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1997. - 832 с.
6. Міненко Тимофій, священник. Православна церква в Україні під час другої світової війни 1939-1945, (Волинський період). - Вінніпег-Львів: Видавництво Львівського музею історії релігій "Логос", Колегія Св. Андрія, 2000. - Т. 1. - 392 с.
7. Шкаровский М. В. Нацистская Германия и Православная Церковь. - Москва: Издательство Крутицкого Патриаршего Подворья, Общество любителей церковной истории, 2002. - 524 с.
8. (Хотовицкий) Алипий, єпископ Винницький і Брацлавський. Архієпископ Симон (некролог) // Журнал Московської патріархії. - 1966. - № 5. - май. - С. 21-23.
9. Хронологія УАПЦ й інших православних церков на землях України 1917-1986 pp. // Мартирологія українських церков. У 4-х т. Т. 1. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронін. - Торонто-Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. - С. 993-1104, - С. 1027.
10. Протокол засідання Організаційних зборів членів Товариства прихильників православної освіти та охорони традицій православної віри імені митрополита Петра Могили в м. Крем'янець, 17 квітня 1932 р. // Державний архів Волинської області (далі - ДАВО), ф.63, оп.1, спр.8, арк.10-12.
11. Лист Володимира Луканя управи Товариства ім. Петра Могили, 2 січня 1933 р. // ДАВО, ф.63, оп.1, спр.3, арк.168.
12. Церковна хроніка // Українська нива. - 1934. - Ч.3 (408). - 19 січня.
13. Raport referenta starosty Dubińskiego K. Jankowskiego do urzedu wojewodzkiego Wolynskiego, № В-3/36, 12 pazdziernika 1936 г. // ДАВО. Ф.46, оп.9, спр.98, арк.24.
14. Савчук С., Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді... - С. 486.
15. Pismo urzadu wojewodzkiego Wolynskiego do Ministerstwa wyznan religijnych i oswiecenia publicznego, № SPNW 6/39, 23 marca 1939 г. // ДАВО. Ф.46, оп.9, спр.4768, арк.12.
16. Діяння Ч. 3 Обласного собору єпископів Православної церкви на Україні в Почаївській лаврі від 5/18 серпня 1941 року // Архів автора, копія.
17. Діяння Ч. 4 Обласного собору єпископів Православної церкви на Україні в Почаївській лаврі від 5/18 серпня 1941 року // Архів автора, копія.
18. Діяння Ч. 28 Обласного собору єпископів Православної церкви на Україні в Почаївській лаврі від 25 серпня 1941 року // Архів автора, копія.
19. Письмо митрополита Волинського и Житомирского Алексия (Громадского) архиепископу Пинскому и Полесскому Александру (Иноземцеву), апрель 1942 г. // Архів автора, копія.
20. Черніговець. Карти на стіл. // Волинь - 1942. - Ч. 3(31). - 11 січня.
21. Шкаровский М. В. Нацистская Германия и Православная Церковь... - С. 465.
22. Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації. - С. 53.
23. Православна Автономна церква на Україні в юрисдикції Московської патріархії // Мартирологія українських церков. У 4-х т. Т. 1. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронін. - Торонто-Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. - С. 928.
24. Д[олинськ]ий Леонід, свящ. Спогад // Мартирологія українських церков. У 4-х т. Т. 1. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронін. - Торонто-Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. - 1207 с. - С. 637-647. - С. 642.
25. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви. У 4-х т., 5-ти кн. - Нью-Йорк-Київ-Бавнд-Брук: УАПЦ, 1990. - Т.4., кн. 2. - 416 с. - С. 258.
26. Шкаровский М. В. Нацистская Германия и Православная Церковь... - С. 457.
27. Письмо митрополита Волинського и Житомирского Алексия (Громадского) митрополиту

- Пинскому и Полесскому Александру (Иноземцеву), 23 ноября 1942 г. // Архів автора, копія.
28. Письмо митрополита Волынского и Житомирского Алексия (Громадского) митрополиту Пинскому и Полесскому Александру (Иноземцеву), 1 января 1943 г. // Архів автора, копія.
29. Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації... - С. 54.
30. Шкаровский М. В. Нацистская Германия и Православная Церковь... - С. 465-466.
31. Там само. - С. 519.
32. Цыпин В., прот. История Русской церкви... - С. 393.

Статья посвящена главным вехам жизненного пути и духовной карьеры архиепископа Симона (Ивановского), который в годы войны возглавлял Черниговскую епархию Автономной церкви. В научное использование вводятся ранее неизвестные и малоизвестные документы и материалы.

Article is devoted to the main marks of a course of life and spiritual career of archbishop Symon (Ivanovskiy). In days of war he was headed the Chernigiv diocese of Autonomous church. Unknown and little-known documents and materials are entered into scientific use early.

